УДК 338.436:334:65.012.65

Н.В. Мельник
Державний агроекологічний університет

РОЛЬ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ТА КООПЕРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УПРАВЛІННІ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ

Висвітлена роль інтеграційних та кооперацийних процесів в управлінні якістю продукції. Розкрита суть основних методів та методик, що застосовуються в процесі управління якістю продукції. Представлені основні фактори формування якості готової молочної продукції на підприємствах – якість використаної сировини, компонентів, матеріалів, якість окремих виробничих етапів та чітке функціонування системи контролю на всіх етапах виробництва на підприємстві.

© Н.В. Мельник

Постановка проблеми

Прагнення України інтегруватися у світову економіку шляхом вступу до СОТ та ЄС, вимагає прискорення підготовки вітчизняних підприємств до жорстких умов міжнародних ринків, що може бути досягнуто тільки через застосування сучасних інструментів управління якістю та побудову корпоративно-кооперaційного каркасу економіки. Світовий і вітчизняний досвід свідчить, що розвиток сільськогосподарської кооперації є інтегральною, невід'ємною складовою ринкової трансформації, яка в даний час відбувається в аграрному секторі.

Об'єктивною необхідністю на нинішньому етапі є застосування стандартів, технічних регламентів, процедур оцінки відповідності і ринкового нагляду, які б сприяли міжнародному обміну товарами і послугами, підвищенню якості і конкурентоспроможності продукції на всіх рівнях виробництва.

Українська кооперація, це не лише тип виробництва чи форма господарювання, а економічно обумовлена ідеологія виживання, перш за все сільськогосподарського виробника, в жорстких економічних умовах, у тому числі трансформаційних криз, глобалізації світового економічного простору. Кооперативи в демократичному суспільстві є партнерами уряду в реалізації завдань досягнення соціальної справедливості, перерозподілу багатства, захисту довкілля, гарантування безпеки споживання і зайнятості населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні та практичні аспекти побудови і функціонування систем управління якістю продукції, впровадження методів з удосконалення систем якості на підприємствах АПК та відтворення і розвиток кооперації як основного елементу розвитку економічних зв'язків на товарних ринках країни, задоволення потреб населення в товарах, послугах, постійно знаходять своє висвітлення як в працях українських, так і зарубіжних вчених. Про це йдеться в наукових поблікаціях В. Ткаченка, П. Лайко, П. Калити, С. Мельничука, М. Долишнього, С. Кваши, В. Марцина, Г. Черевка, С. Бабенка, М. Білого, В. Зіновчука, М. Туган-Барановського, М. Бачетта, М. Трейсі, В. Керкеса, Р. Шмідт, Д. Бартон, Д. Роєр, Д. Барда та ін.

Мета і методика дослідження

Метою даної статті є вивчення ролі інтеграційних процесів в управлінні якістю продукції та розкриття суті кооперації і її невід'ємної частки у виготовленні продукції.

Під час наукового дослідження застосовувалися наступні методи: історичний, статистичний, абстрактно-логічний, аналізу і синтезу, анкетування і аналіз наукової літератури.

Результати дослідження

Основними факторами формування якості готової молочної продукції на підприємствах є якість використаної сировини, компонентів, матеріалів, окремих виробничих етапів та чітке функціонування системи контролю на всіх етапах виробництва досліджуваного підприємства. Схематично основні фактори формування якості готової продукції на підприємствах представленні на рис.1.

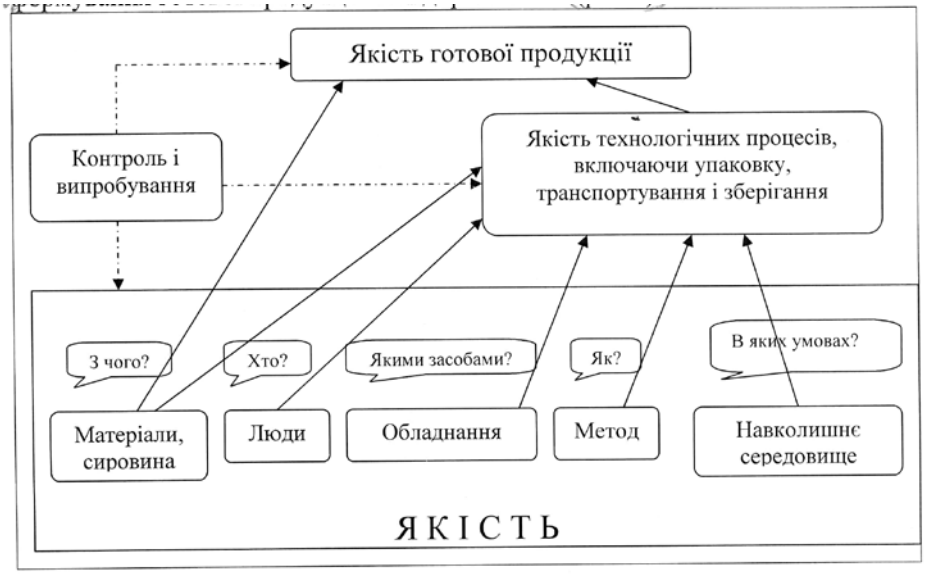

Рис.1. **Фактори формування якості молочної продукції**

При цьому якість молочної сировини і компонентів впливають на кінцевий продукт шляхом вимушених змін в технологічному процесі (наприклад, зміна температурного режиму обробки при незадовільних мікробіологічних показниках сировини). В даному дослідженні для підприємств молокопереробної галузі необхідною основою повинна бути безпека повноцінної молочної сировини, а також якість компонентів і матеріалів (рис.2).

Отримання якісної молочної сировини неможливо без використання „гарної практики ведення фермерського господарства”(GDFP). Господарство представляє собою забезпечення та постійний контроль стану здоров’я тварин, дотримання гігієнічних умов доїння, необхідних режимів та об’ємів годування, необхідних умов утримання, моніторинг зовнішнього середовища, забезпечення сприятливих і безпечних умов праці працюючих. Для підвищення зацікавленності фермерських господарств у виробництві якісного сирого молока ефективним є впровадження в практику оптимізованої системи оплати молока, яка б

врахувала б показники якості. Також необхідно оптимізувати графіки доїння і транспортування молочної сировини при його своєчасному охолодженні.

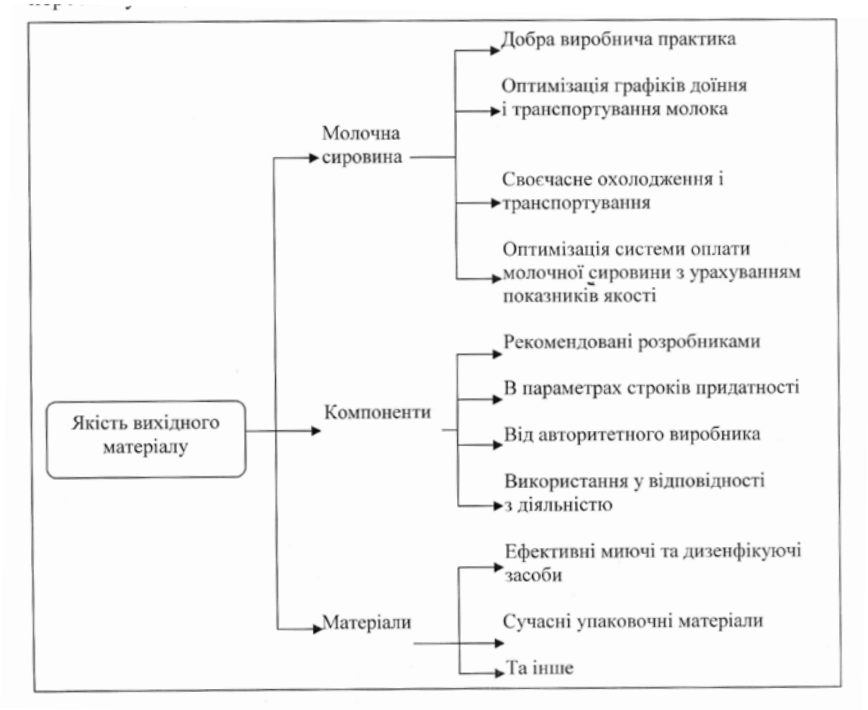

Рис.2. **Фактори формування якості вихідного матеріалу**

Основними складовими якості технологічного процесу є „якість" персоналу, використованого обладнання, методології, виробництва та й зовнішнє середовище [9,10].

„Якість" персоналу забезпечується професіоналізмом і кваліфікацією, можливістю спеціального навчання і підвищення кваліфікації, формуванням єдиного заінтересованого колективу на підприємстві, інформаційністю співробітників про поточні досягнення і плани на майбутнє та інше.

Стабільний випуск санітарно-безпечної молочної продукції високої якості потребує використання якісного обладнання, тобто комплектно-цільового призначення, яке відповідає технічній документації. При цьому воно повинно своєчасно і якісно обслуговуватися.

Забезпечення якісної методології (організація і реалізація) виробництва молочної продукції потребує вирішення таких завдань, як оптимізація асортимента з врахуванням якісної молочної сировини та технічної бази підприємства, використання сучасних технологічних розробок, забезпечення високої санітарної культури виробництва (GHP –

Good Hygiene Practice), розробка відповідного стилу керівництва, гарантія строгого дотримання технологічної дисципліни і т.д.

Створення санітарно-безпечної молочної продукції гарантованої високої якості не можливе без ефективного функціонування системи контролю якості, випробування продукції, а також технологічних процесів по всьому тенологічному ланцюгу виробництва – від молочної сировини до готової продукції. При цьому важливо щоб результати контролю фіксувалися не лише у відповідних документах, а використовувалися для удосконалення якості технологічних процесів, при взаємовідносинах з постачальниками сировини, компонентів, пакувальних матеріалів та з споживачами продукції.

Таким чином, для забезпечення виробництва безпечної молочної продукції гарантовано високої якості необхідний системний підхід, який охоплює всі фактори формування якісної продукції, а не концентрує зусилля на окремих етапах виробництва. Тобто необхідно створити на підприємстві систему управління якістю.

Оскільки, підвищення якості продукції агропромислового виробництва – задача довгострокова і безперервна, визначальною метою процесу досліженнь стало обгрунтування необхідності та аналіз змін щодо гармонізації продукції агропромислового комплексу до стандартів і норм ЄС з подальшою конкретизацією шляхів забезпечення її якості у світлі європейських та міжнародних вимог.

Основою державної політики України у сфері стандартизації на сучасному етапі є пріоритетність впровадження міжнародних та європейських стандартів, що сприятиме виходу українських товарів на світовий ринок [3]. Протягом останніх років Урядом було прийнято низку рішень, серед них – затвердження Концепції державної політики у сфері управління якістю, прийняття як національних міжнародних стандартів ISO 9000 версії 2000 року, ISO серії 14000, створення інституту якості у складі ДП «УкрНДНЦ», розгалуженої мережі консультаційних пунктів з питань якості, навчання і підвищення кваліфікації фахівців.

В Україні чинні близько 19 тис. міждержавних стандартів, з яких гармонізовано 10,3 %. Необхідно зазначити, що станом на 1 січня 2006 року в Україні прийнято 6295 нормативних документів у сфері стандартизації, з яких близько 3000 гармонізовано з міжнародними чи європейськими стандартами. При цьому ступінь гармонізації складає 47,6 %. У той же час міжнародними організаціями стандартизації прийнято близько 20 тис. стандартів, які є нормативною базою для міжнародної торгівлі в Угоді ТБТ, а європейськими організаціями стандартизації – понад 14 тис. нормативних документів, що застосовуються Європейським Союзом та його торговими партнерами [8].

Здійснений при дослідженні даного питання аналіз сучасного рівня гармонізації стандартів в сфері агропромислового комплексу свідчить про те, що в галузі сільського господарства ідентифіковано до ISO та EN 53 % діючих стандартів, в харчовій та переробній галузях – лише 28 %.

В умовах насиченості світового ринку продовольчою та харчовою продукцією стандарти є тим зразком й еталоном якості, до яких повинні прагнути товаровиробники, аби протистояти експансії більш досвідчених конкурентів та гравців ринку. Значною мірою це стосується молока та молочної продукції. Приклад з даного виду продукції має важливе значення для процесу інтеграції аграрного сектору України до ЄС. В процесі роботи ми розробили таблицю гармонізації державних стандартів якості молока і молочних продуктів до міжнародних і європейських (табл.1.).

Таблиця 1. **Гармонізація державних стандартів якості молока та молочної продукції до міжнародних та європейських стандартів на 01.01.2006 р.**

Код та назва продукції за ДК 004-2003 та ICS*, які впроваджені через ДСТУ	**Стандарти ISO, EN**	**Прийняте позначення стандарту та термін його введення**	**Ступінь гармонізації з ДСТУ 1.7-20001**
1	2	3	4
67.100.01 Молоко та молочні продукти взагалі			
Настанови з відбирання проб	ISO 707:1997	ISO 707-2002	IDT
Відбирання проб. Контроль за якісними ознаками	ISO 5538:1987	ISO 5538:2004	IDT
67.100.01.Молоко знежир., сироватка та маслянка. Гравіметричний метод визначення вмісту жиру	ISO 7208:1999	ISO 7208-2002	IDT
Відбирання проб. Контроль за кількісними ознаками	ISO 8197:1988	ISO 8197:2004	IDT
67.100.10 Молоко та продукти з переробленого молока			
Молоко. Гравіметричний метод визначення вмісту жиру (контрольний метод)	ISO 1221:1999	ISO 1221:2002	IDT
Молоко згущене без цукру та з цукром. Гравіметричний метод визначення вмісту жиру(арбітражний метод)	ISO 1737:1999	ISO 1737-2002	IDT
Жир молочний. Виявлення рослинного жиру методом газорідинної хроматографії. (Контрольний метод)	ISO 3594:1976	ISO 3594-1976	IDT
Жири молочні зневоднені. Визначення перекисного числа	ISO 3976:1977	ISO 3976-2001	IDT
Сухе молоко, сухі суміші для морозива та плавлений сир. Визначення вмісту лактози	ISO 5765-1:2002	ISO 5765-1:2005	IDT; IDF 79-1:2002,IDT

Продовження таблиці 1.

1	2	3	4
Молоко. Визначення вмісту загального фосфору	ISO 9874:1992	ISO 9874:2005	IDT
Молоко термічно оброблене. Визначення вмісту лактулози методом рідинної хроматографії високо роздільної здатності.	ISO 11868:1997	ISO 11868:2004	IDT
Молоко. Визначення вмісту кальцію титрометричним методом	ISO 12081:1998	ISO 12081:2004	IDT
67. 100.20 Масло			
Масло вершкове. Потенціометричний метод визначення pH плазми	ISO 7238:1983	ISO 7238-2001	IDT
67.100.30 Сир			
Сир і плавлений сир. Гравіметричний метод визначення вмісту жиру (контрольний метод)	ISO 1735:1987	ISO 1735:2005	IDT
Сир альбумідний. Гравіметричний метод визначення вмісту жиру (контрольний метод)	ISO 1854:1999	ISO 1854:2005	IDT
Сир альбумідний. Визначення вмісту сухої речовини (контрольний метод)	ISO 2920:1974	ISO 2920:2005	IDT
Сири і плавлені сири. Визначення загального вмісту фосфору спектрометричним методом молекулярної абсорбції	ISO 2962:1984	ISO 2965:2005	IDT
Сир і плавлений сир. Визначення загального вмісту сухих речовин (контрольний метод)	ISO 5534:2004	ISO 5534:2005	IDT
Сухе молоко, сухі суміші для морозива та плавлений сир. Визначення вмісту лактози	ISO 5765-1:2002	ISO 5765-1:2005	IDT; IDF 79-1:2002,IDT
Сир і сирні кірки. Визначення вмісту натаміцину	ISO 9233:1991	ISO 9233:2005	IDT
67.100.40 Морозиво та заморожені кондитерські вироби			
Морозиво вершкове та молочне. Метод визначення загального вмісту сухих речовин (контрольний метод)	ISO 3728:2004	ISO 3728:2005	IDT; IDF 70:2004,IDT
Сухе молоко, сухі суміші для морозива та плавлений сир. Визначення вмісту лактози.	ISO 5765-1:2002	ISO 5765-1:2005	IDT; IDF 79-1:2002,IDT

*ICS (International Classificatson for Standards) – Міжнародний класифікатор стандартів

Джерело: Розроблено на основі Каталогу нормативних документів Держспоживстандарту, 2006 р., С.234-236.

На фоні інших галузей АПК ситуація з адаптацією до світових стандартів тут не найкраща. Так, із 54 діючих, тільки 23 ідентифіковано до вимог ISO. З даної групи продукції не відповідають міжнародним вимогам якості молоко коров'яче питне при його закупці, сиркові вироби, кефір, сметана, консерви молочні тощо. У представлених даних відсутні гармонізовані стандарти щодо термінів зберігання, технічних умов заготовки молокопродуктів, у тому числі для дитячого харчування, методів визначення жиру, чистоти, води, мікробіологічного аналізу та інші. У переважній більшості випадків якість молочної продукції визначається за старими ГОСТами, більшість яких не переглядалася останні десять років та регулюється ними ж, але в український редакції (тобто Державними стандартами України на основі ГОСТ 13264-70 та ГОСТ 13264-88). Вимоги цих стандартів до якості молока та молочної продукції значно нижчі за європейські. З метою гармонізації вітчизняних стандартів до світових з 1 січня 1998 р. введено в дію Державний стандарт України ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі». Він поширюється на сире коров'яче молоко під час закупівлі з молочних ферм підприємств незалежно від форм власності та видів діяльності. Даними вимогами передбачено новий підхід щодо якості молока, аналогічний високорозвиненим країнам ЄС. Разом з тим дотримання вказаних вимог залишається проблематичним майже для всіх сільськогосподарських підприємств.

Харчова продукція, що імпортується в ЄС повинна відповідати загальним вимогам, встановленим Постановою Європарламенту та Ради Європи за №852/2004 „Про санітарно-гігієнічні правила виробництва харчових продуктів", яке набрало чинності з 01.01.2006р. [6]. У даний час правомочною є Директива 93/43/СЕС „Про гігієну продуктів харчування", якою встановлюються вимоги для членів ЄС щодо системи НАССР (Hazard Analysis Critical Control Point) [5]. На принципах НАССР забезпечується безпека харчової продукції, що є пріоритетом в рамках САП ЄС.

Торговими партнерами України, з якими вона здійснює зовнішньоторговельні операції, стали майже 200 країн світу. Агропромисловий комплекс входить до четвірки складових національної економки, на яке припадає 70% товарного експорту країни. За оцінками експертів, при створенні належних умов відтворення українська земля може прогодувати 145-150 млн чол., а експорт аграрної продукції дорівнюватиме 16-18 млрд дол США [1]. Географія експорту сільськогосподарської продукції поширюється на всі регіони світу, але суттєвою перешкодою для збільшення експорту до країн ЄС є відсутність в країні акредитованих відповідно до міжнародних стандартів лабораторій по сертифкації харчових продуктів, хлібних інспекцй, ветеринарних лабораторій як державних, так і приватних.

Інтеграційні процеси вимагають координації, узгодження політики та кооперації діяльності в одній чи кількох сферах чи політики загалом. Ця обставина зумовила традицію розгляду в теорії міжнародних відносин інтеграції через поняття співробітництво, що є виявом кооперативних взаємодій в міжнародних відносинах. У такому сенсі міжнародна інтеграція є елементом міжнародних процесів, серед яких вирізняють, з одного боку, конфліктні взаємодії суб'єктів міжнародних відносин, з іншого боку – кооперативні, що зумовлюються відповідно або відмінністю чи спільністю інтересів [7].

Під впливом об'єктивних умов і світового досвіду у практиці кооперування став помітним процес інтегрування окремих виробничих структур у великі організаційні форми, формування яких відбувається шляхом створення ядра із загальнонаціональних і міждержавних (транснаціональних) корпорацій, що охоплюють повний цикл відтворення тих чи інших кінцевих продуктів. В зв'язку з цим можна говорити про те, що все в більшій мірі знаходить підтримку ідея оновлення організаційної будівлі національної економіки через корпоратизацію, тобто через побудову корпоративно-кооперaційного каркасу економіки.

Сільськогосподарська кооперація включає об'єднання по переробці і реалізації сільськогосподарської продукції, постачанню засобами виробництва, кредитуванню, виробничому обслуговуванню, а також виробничі кооперативи. В сучасних умовах в одній кооперативній організації часто поєднуються різні функції по обслуговуванню фермерських господарств.

Основні види діяльності кооперації та кооперативів охоплюють: заготівлю у населення і товаровиробників усіх форм власності власної сільськогосподарської продукції та сировини, переробка продукції та виробництво непродовольчих товарів, оптову та роздрібну торгівлю, громадське харчування, сільськогосподарське виробництво (відгодівля ВРХ і свиней, розведення риби, бджолярство тощо), надання сільгосптоваровиробникам постачальницьких послуг та ін [2].

Кооперація безпосередніх виробників, дослідників та розробників у сучасному світі постає відтворювальною базою соціально-економічного та науково-технічного прогресу країн світу, серцевиною світогосподарських процесів, регіональної економічної інтеграції, транснаціоналізації (виробництва, НДДКР, інформаційно-фінансової сфери тощо), міжнародного промислового співробітництва, глобалізації світової економіки у сфері матеріального виробництва.

З позицій даного дослідження слід зауважити, товариства та їх союзи відіграють і відіграватимуть суттєву роль в інституційному оточенні не тільки сільськогосподарських товаровиробників, але й всього сільського населення країни. Оскільки, з одного боку, важливою лишається їх функція заготівлі сільськогосподарської продукції та сировини, що часом для

сільського населення є безальтернативною можливістю доступу до ринку. З іншого боку, торгівля та надання послуг в сільській місцевості в багатьох місцях існує завдяки споживчої кооперації**.**

Отже, через систему кооперативної торгівлі, послуг, малого підприємництва у заготівлях, переробці сільськогосподарської продукції, постачанні, тощо можна забезпечити за умови належної державної підтримки, легалізації істотної частки тіньового сектора, пов'язаного з сільським споживчим ринком, натуральним обміном сільськогосподарською продукцією та функціонуванням аграрно-промислового сектора загалом. Тільки при тій умові, що кооперативні організації будуть змагатися з малими приватними підприємствами та фізичними особами-підприємцями, які часто уникають правил легального ведення бізнесу, перехід всіх суб'єктів господарювання у легальне поле діяльності, безумовно, вплине на підвищення конкурентоспроможності суб'єктів кооперативного сектора.

Висновки

Наближення ЄС до українських кордонів об’єктивно збільшує вплив європейської спільноти на Україну, модернізує співробітництво з новими членами Союзу. У стратегічному плані цей процес можна розглядати як позитивний — такий, що сприяє запровадженню в Україні європейських стандартів, розширює рамки співробітництва з Європейським Союзом. Необхідно спільно з ЄС відшукати взаємоприйнятні механізми, здатні зберегти та розвинути позитивну динаміку двосторонніх торговельно-економічних та політичних відносин.

Євроінтеграційний курс — це невід’ємна частина суспільно-політичного та економічного поступу України. Роль та місце нашої країни у новій архітектурі Європи визначатиметься здатністю України максимально використати нові можливості та знайти адекватні відповіді на виклики розширення ЄС. Вихід кооперaційних зв'язків підприємств за національні кордони має суттєву специфіку і, насамперед – у нормативно-правовому відношенні. Важаємо, за доцільне скористатися досвідом країн-членів ЄЕК ООН, суть якого полягає в проведенні ними серйозної нормотворчої роботи з комплексу питань внутрішньодержавної та міжнародної кооперації. Розвиток нормативно-правової бази вкрай потрібен і Україні з метою забезпечення вирішення питань виробничої кооперації як у державі (для створення корпоративно-кооперaційного каркасу економіки України в контексті промислової політики країни), так і в міжнародних міжфірмових зв'язках. В результаті її проведення має бути удосконалено наявну нормативну базу щодо створення ПФГ в Україні, розроблено і введено в дію закон про міжнародну кооперацію у виробництві та інформаційно-методичні рекомендації для підприємств та органів державного управління з комплексу питань внутрішньодержавної та міжнародної кооперації.

Перспективи подальшого дослідження

Напрямок подальших досліджень повинен бути зосереджений на вивченні питання, пов'язаного з удосконаленням системи якості товарів та розвитком кооперативної діяльності і кооперації вцілому, як невід'ємної складової у вирішенні економічно-соціальних питань на місцевому, регіональному і національному рівнях.

Література

1. Амбросов В., Онегна В. Експорт зернових та цінової тенденці // Економка України. –2004.–№11 –12. –С.73–79.
2. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – К.: Логос, 1999. – 256. – Бібліогр.: с.232–254.
3. Йонсон Еббе. Стандарти в сільському господарстві і харчовій промисловості // Агро аспект. – 2004. – №4. – с.21.
4. Каталог нормативних документів.Т.1.,– К.: Держспоживстандарт, 2005.– 305 с.
5. Мельничук С.Д., Мельничук М.Д., Лоханська В.Й. Безпека продукції АПК життєва необхідність // Агросектор. – 2004. – №1. – С.30–32.
6. Регламент (ЄС) № 852/2004 Європейського парламенту і Ради від 29.04.2004 про гігієну харчових продуктів. – Робочий переклад Леонорм, 2005. – 40 с.
7. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: Практ. посіб. / Р. Блок, В. В. Гончаренко, Н.А. Іванова та ін. – К.: Урожай, 2001. – 288 с.: іл. – Бібліогр.: С. 278–279.
8. Стан впровадження систем управління якістю на підприємствах України // leonorm.com.ua.
9. Фейгенбаум А. Контроль качества продукции. – М.: Экономика, 1986.
10. Харрингон Дж. Х. Управление качеством в американских корпорациях. – М.: Экономика, 1990.